

ГУРЕНКО М.Н., НЕДЕЛЬКО О.А. ОСОБЕННОСТИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ВЛАСТИ В АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКЕ КРЫМ

Анализируются основные направления взаимоотношений органов представительной и исполнительной власти АРК и отношения между органами власти АРК и органами местного самоуправления. Сформулированы концептуальные положения и обоснованы предложения по совершенствованию нормативно-правового регулирования взаимоотношений органов представительной и исполнительной власти АРК и органов местного самоуправления.

***

GURENKO M.N., NEDEL'KO O.A. FEATURE OF REALIZATION OF AUTHORITY IN AUTONOMOUS REPUBLIC CRIMEA

The basic directions of mutual relation of bodies of representative and executive authority ARC and the attitude between authorities ARC and institutions of local government are analyzed. Conceptual positions are formulated and offers on perfection of normative-legal regulation of mutual relation of bodies of representative and executive authority ARC and institutions of local government are proved.

Ю.М. ДМИТРИЄНКО

канд. філос. наук, доц.

Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка

УДК 159.922:316.64

ПРАВОСВІДОМІСТЬ У СТРУКТУРІ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджена характеристика циклів соціальної активності правової свідомості, які визначаються якістю, ступенем розвитку основних елементів суспільної, групової та індивідуальної правосвідомості, глибиною відбиття в правосвідомості правових засобів, обумовлених характером предметної діяльності суб'єктів у сфері правового регулювання.

Проблеми правової свідомості в безпосередньому зв'язку з діяльністю суб'єктів у сфері правового регулювання здобувають особливу важливу теоретичну і практичну значимість на сучасному етапі розвитку українського суспільства, що вступило в принципово нову соціальну й економічну епоху, коли саме правові засоби покликані відігравати ключову роль у відновленні всіх сторін громадського життя.

Як суб'єктивний елемент правової дійсності, правосвідомість має складну структуру, що є обов'язковим елементом юридичної діяльності. Ця обставина є вихідною, ключовою для дослідження місця й ролі правосвідомості в структурі юридичної діяльності, при використанні правових засобів у різних типах правового регулювання.

У вітчизняній юридичній літературі головним чином з початку 60-х років було розпочато спеціальне дослідження питань структурування правової свідомості. Тоді розробці цієї проблеми найбільшу увагу приділяв І.Е. Фарбер [1]. Однак його дослідження було присвячено рішенняю тільки одного питання – діалектиці взаємозв'язків і взаємодії правової ідеології та правової психології. Подальшим кроком вперед з'явилися дослідження юристів і представників інших гуманітарних наук таких структурних елементів, як суспільне та індивідуальне [2-4], правосвідомість окремих соціальних груп [5], розкриття логічної та функціональної структури правосвідомості й ви-

вчення структури правосвідомості в цілому [6]. Плідним було дослідження окремих структурних утворень правової свідомості, зокрема, соціально-правовий психології [7]. У цей же період структура правосвідомості стає предметом соціологічних досліджень [8-10].

Тому метою наукової статті є аналіз рівня вивченості комплексного дослідження правової свідомості у структурі юридичної діяльності; її завданням – аналіз підходів до виявлення властивостей та перспектив правової свідомості у механізмі юридичної діяльності, її впливу на розвиток українських правових знань.

За останні роки питання структури правосвідомості зайняли в юридичній літературі міцне місце. У тому або іншому аспекті вони знаходять висвітлення у більшості навчальних посібників з теорії держави й права, а також академічних курсах [9-13; 14, с.378-383; 15-16]. Разом із тим, в цей час ще не досліджені належною мірою проблеми взаємодії правової свідомості, її структурних елементів з різними видами предметної діяльності суб'єктів. Соціальна дійсність припускає включення до неї всіх видів (форм) суспільної та індивідуальної свідомості. Таким чином, саме свідомість виступає в ролі спонукального, целепокладального чинника, що керує частиною людської діяльності. Право також здійснюється тільки за умови вольової діяльності суб'єктів. Немає діяльності – немає й права. При цьому діяльність суб'єктів повинна носити

правоусвідомлений характер.

Загальносоціальна діяльність, її структура, суб'єктивний та об'єктивний фактори, їх види є прикордонними. Вони вивчаються багатьма науками про людину, її мислення, поведінку [17-23]. На їхній основі до теперішнього часу створено кілька варіантів теорії діяльності, які необхідно використати в якості вихідних при вивченні різних видів правової реальності, у тому числі саме в їх співвіднесенні з різними рівнями та структурними елементами суспільної свідомості. При цьому необхідно підкреслити, що особлива роль у формуванні теорії діяльності належить праксеології як загальної метатеорії про правильну організацію діяльності. Праксеологічні правила «гарної роботи» [24] можуть слугувати основою правоусвідомлення, належного вибору та використання правових засобів у різних галузях діяльності в сфері правового регулювання, тому що юридична діяльність є одним з видів правоусвідомленої соціальної діяльності. Справа в тому, що, як справедливо відзначено в сучасній юридичній літературі, однією з причин, що ускладнюють загальнотеоретичний аналіз правозастосування, є недостатня розробка категорії «діяльність» [25]. Єдиним монографічним дослідженням у цій області є дослідження В.Н. Карташова [26]. Однак його дослідження присвячені в основному аналізу лише одного з видів юридичної діяльності - професійної діяльності в сфері правозастосування [27].

Правоусвідомість та юридична діяльність, як правило, не відносяться до правових засобів та не включаються в механізм правового регулювання. Однак за допомогою правоусвідомості відбувається процес усвідомлення правових засобів, їхнє включення в структуру юридичної діяльності та досягається, врешті-решт, певний соціальний результат. Правоусвідомість, функціонуючи в суспільному житті як єдина динамічна система, має складну будову. Її окремі елементи та конкретно-історичні цикли соціальної активності несуть у процесі правового регулювання різне навантаження, виконують неоднакову роль. Тому лише з урахуванням загальної структури правоусвідомості, співвіднесення її окремих структурно-системних елементів можна в певній мірі визначити місце й роль правової свідомості в структурі юридичної діяльності, у процесі реалізації права. Ключове значення для правильної розробки питання про роль і функції правоусвідомості в юридичній діяльності має характеристика циклів соціальної активності правової свідомості, які визначаються якістю, ступенем розвитку основних елементів суспільної, групової й індивідуальної правоусвідомості, глибиною відбиття в правоусвідомості правових засобів, обумовлених характером предметної діяльності суб'єктів (носіїв правоусвідомості) у сфері правового регулювання. Юридична діяльність розглядається як один із видів соціальної діяльності по активному використанню правових засобів з метою досягнення певних соціальних результатів. При цьому, на відміну від сформованих у юридичній літературі знань, виникає потреба об'єднувати більш широкий змістовний підхід до юридичної діяльності. Остання з'являється не тільки як професійна діяльність посадових осіб з застосування права (правозастосовна діяльність), але й з більше широкими позиціями - як діяльність всіх суб'єктів, що реалізують права та обов'язки за допомогою спеціальних правових засобів у різних типах правового регулювання, заснованого на різних формах правової свідомості; правова активність, правореалізуюча діяльність у складі загально дозволеного

та вільного регулювання. В структуру правозастосовної діяльності безпосередньо входить професійна правосвідомість тих, що застосовують норми права. Її особливості та стан основних компонентів визначаються загальними та специфічними рисами правозастосування. Правосвідомість та юридичну діяльність фахівці розглядають як елементи правової дійсності в їхньому взаємозв'язку з іншими правовими явищами, насамперед правовими засобами та механізмом правового регулювання. Правоусвідомість та юридична діяльність, як елементи правової дійсності, супроводжують формування права як соціального явища, його реалізацію в практичній діяльності суб'єктів суспільних відносин, що в значній мірі зумовлені рівнем і циклом соціальної активності правоусвідомості громадян, соціальних груп, суспільства в цілому.

Правоусвідомість - не складне та багатогранне явище громадського життя. Будучи цілісним духовним утворенням, воно має складну структуру та вивчається різними науками в різних аспектах. По-перше, правоусвідомість розглядається як форма суспільної свідомості. Саме під таким кутом зору досліджували правоусвідомість у більшості робіт філософи і юристи радянського періоду. Це відбувалося приблизно за такою схемою: з'ясувався аспект і специфіка відбиття економічного та соціального життя суспільства в правоусвідомості, її співвіднесення з іншими формами свідомості, структура (правова ідеологія й правова психологія) та історично-соціальні функції. Першою серйозною монографією в цьому ракурсі з'явилася робота І.Е. Фарбера, у якій уперше за радянський час було розглянуто питання про правову ідеологію та правову психологію як структурні елементи правоусвідомості [1, с.60; 28-29].

Поряд із правоусвідомістю, як формою суспільної свідомості, виникає необхідність у дослідженні правоусвідомості соціальних груп, окремих індивідів. Юридична наука досліджує правову свідомість як необхідний елемент правового впливу на суспільні відносини, фактор правотворення та перетворення права в життя в процесі практичної діяльності суб'єктів [14, с.442-443]. При цьому із загальнотеоретичних позицій правоусвідомість стає об'єктом дослідження не тільки загальної теорії права в цілому, але й спеціально-юридичних теорій, що формулюються: психологічної теорії, поведінкової теорії права [30]. Завдання останньої складається з виявлення місця й ролі правоусвідомості в різних видах правової діяльності. За старих часів у юридичній літературі висловлена думка про включення правоусвідомості як суб'єктивного правового засобу в механізм правового регулювання, що забезпечує його дію на всіх стадіях правового регулювання [31], яка знаходить все більше та більше своїх нових прихильників.

Подальша розробка цієї проблеми дозволяє уточнити місце та роль правоусвідомості в правовій дійсності в цілому, а також визначити лінії взаємодії правоусвідомості та юридичної діяльності. Всі елементи правової дійсності як гранично широкого правового явища можна підрозділити на наступні великі групи: 1. Правові встановлення (інституційно-функціональні правові явища), складові субстанції права, тобто явища - регулятори, що утворюють ключові пункти права. У цю групу входять законодавчі та інші нормативно-правові акти, індивідуальні акти та інші юридичні документи, юридична техніка як система правил і прийомів підготовки законодавчих та інших норма-

тивніо-правових актів, юридичних документів. 2. Правова діяльність, тобто така система дій та операцій суб'єктів з використанням правових форм і приписів, що спрямовані на виконання поставлених перед ними завдань - нормотворча, правореалізуюча діяльність, правозастосовна. 3. Суб'єктивні явища правової дійсності: правосвідомість, її цикли соціальної активності, інші структурні елементи, суб'єктивні елементи правової культури, юридичні конструкції правової науки.

Такими чином, ключове значення для правильної розробки питання про роль і функції правосвідомості в юридичній діяльності має характеристика циклів соціальної активності правової свідомості, які визначаються якістю, ступенем розвитку основних елементів суспільної, групової та індивідуальної правосвідомості, глибиною відбиття в правосвідомості правових засобів, обумовлених характером предметної діяльності суб'єктів (носіїв правосвідомості) у сфері правового регулювання. Юридична діяльність розглядається як один з видів соціальної діяльності по активному використанню правових засобів з метою досягнення певних соціальних результатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фарбер И.Е. Правосознание как форма общественного сознания. -М. Госюриздат, 1963.
2. Покровский И.Ф. Соотношение общественного и индивидуального правосознания. -Л., 1970.
3. Мамут Л.С. Правосознание // Общественное сознание и его формы /Под ред. В.И. Толстых. -М., 1986. -С.132-136.
4. Бегинин В.И. Общественное правосознание и государственность. -Саратов, 1993. -С.25-33.
5. Новохатко В.С. Социальный механизм влияния правосознания на трудовую дисциплину: Автореф. дисс... канд. юрид. наук. -Киев, 1990.
6. Белканов Е.А. Структура и функции правосознания: Автореф. дисс... канд. юрид. наук. -Екатеринбург, 1996.
7. Лукашева Е.А. Право. Мораль. Личность. -М., 1986. -С.262.
8. Щегорцев В.А. Социология правосознания. -М., 1981.
9. Грошев А.В. Уголовный закон и правосознание. -Екатеринбург, 1994. -С.97-120.
10. Гревцов Ю.И. Очерки теории и социологии права. -СПб., 1996. -С.130-147.
9. Общая теория права и государства /Под ред. В.В. Лазарева. -М., 1994. -С.162-163.
10. Общая теория права /Под ред. А.С. Пиголкина. -М., 1995. -С.144-148.
11. Гревцов Ю.И. Очерки теории и социологии права:

Учебное пособие. -СПб., 1996. -С.131-141.

12. Синюкова Т.В. Правосознание и правовое воспитание // Теория государства и права /Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. -М., 1997. -С.459-467.
13. Спиридонов Л.И. Теория государства и права. -М., 1998. -С.125-128.
14. Общая теория государства и права: Академический курс в 2-х томах. -Т.2. Теория права /Отв. ред. Н.М. Марченко. -М., 1998.
15. Теория государства /Отв. ред. В.М. Карельский, В.Д. Перевалов. -М., 1999. -С.325-327.
16. Алексеев С.С. Право. Опыт комплексных исследований. -М., 1999. -С.50-51.
17. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность. -М., 1975.
18. Психологические механизмы регуляции социального поведения /Отв. ред. М.И. Боблева, Е.В. Шорохов. -М., 1979.
19. Суходольский Г.В. Основы психологической теории деятельности. -Л., 1988.
20. Вильчинский В.Я. Познание и практика в структуре деятельности. -Рига, 1988.
21. Арлычев А.Н. Саморегуляция, деятельность, сознание. -СПб., 1992.
22. Бэжхерст Д. Философия сознания // Вопросы философии. -1996. -№ 5. -С.72-79.
23. Парыгин Б.Д. Социальная психология. Проблемы методологии, истории и теории. -СПб., 1999. -С.180-226.
24. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе. -М., 1975.
25. Левченко И.П. Механизм применения права. -Смоленск, 1997. -С.24.
26. Карташов В.Н. Юридическая деятельность: понятие, структура, ценность. -Саратов, 1989.
27. Сапун В.А. Инструментальная теория права в юридической науке // Современное государство и право. Вопросы теории и истории. -Владивосток, 1992. -С.17-22.
28. Лысков А.П. Правовая психология и ее место в структуре правосознания: Автореф. дисс... канд. юрид. наук. -Л., 1969.
29. Лукашева Е.А. Социально-правовая психология // Советское государство и право. -1971. -№ 8. -С.21-30.
30. Алексеев С.С. Специально-научные теории в советском правоведении //Теоретические проблемы истории права. -Тарту, 1989. -С.16-23.
31. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. -М.: Юридическая литература, 1966.

Надійшла до редакції 26.03.2007

ДМИТРИЕНКО Ю.Н. ПРАВОСОЗНАНИЕ В СТРУКТУРЕ ЮРИДИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Исследована характеристика циклов социальной активности правового сознания, которые определяются качеством, степенью развития основных элементов общественного, группового и индивидуального правосознания, глубиной отражения в правосознании правовых средств, обусловленных характером предметной деятельности субъектов в сфере правового регулирования.

***

DMITRIENKO JU.N. SENSE OF JUSTICE IN STRUCTURE OF LEGAL ACTIVITY

The characteristic of cycles of social activity of legal consciousness which are defined by quality, by a degree of development of basic elements of public, group and individual sense of justice, depth of reflection in sense of justice of the legal means caused by character of subject activity of subjects in sphere of legal regulation is investigated.